

METODISK VEILEDER

NORSKOPPLÆRING MED MORSMÅLSSTØTTE

Av Birgitte Fondevik, Høgskulen i Volda, veileder for morsmålsprosjektet ved Ålesund voksenopplæring

Innledning

Veilederen har sitt utgangspunkt i prosjektet «Morsmålsstøtte i norskopplæringa av voksne innvandrere med ingen eller lite skolebakgrunn». Prosjektet ble gjennomført ved Ålesund voksenopplæring i perioden 2019-2020. Underveis i prosjektet ble det samlet inn et variert datamateriale. Denne veilederen bygger på erfaringene som kom ut av morsmålsprosjektet, og er illustrert med eksempler hentet fra datamaterialet.

Film: No tør eg å snakke. Norskopplæring med morsmålsstøtte

Produsert av Bjørn Vatne med støtte frå IMDI i 2020

Lengde: 15:05

I filmen får vi møte en gruppe deltakere med liten skolebakgrunn (spor 1) som får morsmålsstøtte både i norskopplæringen og på språkpraksisplassen. Skolen har ansatt tre morsmålsassistenter som skal støtte deltakernes utvikling av norskferdigheter gjennom å anvende morsmålet. Morsmålsassistentene sikrer at deltakerne forstår

undervisningen, og deltakerne får muligheten til å spørre om hva de lurer på. Morsmålsassistentene fungerer som brobyggere mellom deltakere og lærere i klasserommet, og mellom deltakere og arbeidsgivere i språkpraksisplassene. Gjennom å ta i bruk morsmålet som ressurs, er målet å sikre en raskere norskopplæring og en raskere integrering.

[No tør eg å snakke - eit prosjekt frå Ålesund voksenopplæring. - YouTube](#)

Refleksjonsspørsmål:

Hvordan opplever deltakerne å få morsmålsstøtte i norskopplæringa?

Hvilke argumenter bruker lærerne for å begrunne bruk av morsmålet i opplæringa?

Hvilke erfaringer har morsmålsassistentene gjort seg?

Hvordan følger morsmålsassistentene opp deltakerne i språkpraksis?

Hva kan et godt samarbeid mellom norsklærerne og morsmålsassistenter bidra til?

Deltakersamtalen i starten - bli kjent med deltakerne

Morsmålsassistentene gjør det mulig for lærere å kommunisere med deltakerne på et forståelig språk. Dette gir læreren en unik mulighet til å bli kjent med deltakerne og få innsikt i deltakernes erfaringer fra hjemlandet, og hvilke behov og ønsker de har for framtida.

Et nybegynnernorsk er langt fra tilstrekkelig til å få uttrykt det man ønsker. For voksne deltakere er det godt å få bruke et nyansert og voksent språk til å få formidlet hvem de er og hva de står for. God kommunikasjon mellom lærer og deltaker er grunnlaget for å kunne bygge gode relasjoner. Morsmålsassistentene gir muligheter for å bli godt kjent med deltakerne. Dette gir en god start og bidrar til å skape et trygt læringsmiljø.

God undervisning bygger på den kunnskapen deltakerne har med seg fra før. Gjennom deltakersamtalene får læreren innsikt i de erfaringene og ressursene som deltakerne bringer med seg inn i klasserommet. Dette gir et godt utgangspunkt for å kunne planlegge en undervisning som er tilpasset behovet deltakerne i gruppa har.

Samarbeid mellom morsmålsassistenter og lærerne

Morsmålsassistentene er helt sentrale i en flerspråklig undervisningspraksis der deltakerne får bruke hele sitt språklige repertoar i arbeidet med å tilegne seg norsk. Tid til samarbeid mellom lærere og morsmålsassistentene er avgjørende for å lykkes med å tilrettelegge best mulig for læring. Ledelsen ved skolen har ansvar for å sørge for at begge parter har avsatt tid på arbeidsplanen til samarbeid. Det er lærerne som har pedagogisk utdanning, og som har det faglige ansvaret for undervisningen. Lærerne har ansvar for at morsmålsassistentene blir orientert om tema, mål og arbeidsmåter for timen slik at de kan møte forberedt. I planleggingsfasen kan morsmålsassistentene bidra og komme med nyttige innspill siden de gjerne har innsikt i hva som kan være krevende for deltakerne å forstå.

En sentral del av den didaktiske planleggingen er å legge en plan for hvilke former for morsmålsstøtte deltakerne skal få. I hvilke undervisningsaktiviteter er det hensiktsmessig med morsmålsstøtte og hvordan skal dette gjøres? I klasserommet må en balansere mellom å bruke morsmålet for å sikre forståelse, og å la deltakerne få muligheten til å bruke norsksferdighetene sine, både til å lytte og tale, lese og skrive. Noen ganger er det hensiktsmessig at deltakerne først prøver å forstå det som blir sagt på norsk, eller selv prøver å produsere norsk før de får støtte av morsmålsassistenten. Andre ganger kan det være fornuftig å starte et nytt tema med at morsmålsassistentene samtaler med deltakerne gruppevis for å hente fram forkunnskapene om temaet på morsmålet. En annen fordel med morsmålsassistenter i klasserommet er at det gir muligheter til å dele inn klassen i mindre grupper noe som kan sikre mer interaksjon og bedre tilpassing.

Samarbeid om planleggingen av et undervisningsopplegg

Lærerne planlegger et skriveundervisningsopplegg for å forberede deltakerne til den skriftlige delen av norskprøven. I planleggingen drøfter lærere og morsmålsassistentene de utfordringer som de har erfart at deltakerne har når de skal skrive selv. Noen av deltakerne har som strategi å kopiere det deltakeren ved siden av skriver. Andre trenger at læreren eller morsmålsassistenten dikterer det som skal skrives. Noen av deltakerne bruker google-translate, noe som fører til lange, kompliserte setninger som deltakeren selv ikke forstår. Læreren presiserer at målet er: «å få deltakerne til å skrive selv. Vi må få dem til å forstå at de kan skrive det som de allerede klarer å si på norsk. De må ikke ha helt andre/vanskeligere setninger når de skriver.» Lærerne og morsmålsassistentene blir enige om følgende tre prinsipper for arbeidet med skrivning i klasserommet:

1. Planlegg teksten på morsmålet først.
2. Skriv det slik du ville ha sagt det på norsk.
3. Skriv enkelt – ikke for lange setninger.

Plan for undervisningen er at lærerne først presenterer skriveoppgaven i plenum, deretter deles deltakerne inn i morsmålsgrupper. I morsmålsgruppene får morsmålsassistentene ansvar for å lede samtalen der deltakerne først skal fortelle på morsmålet hvordan de vil løse skriveoppgaven gjennom å stille spørsmål som: Hva vil du ha med? Hvordan vil du si det? Deretter blir morsmålsassistentene oppgave å støtte deltakerne i skriveprosessen og hjelpe deltakerne til å hente fram og bruke det ordforrådet som de allerede har på norsk.

Informasjon på morsmålet

Deltakerne har behov for å forstå hva som skjer rundt dem. Mange har aldri gått på skole, eller har erfaringer fra en skolekultur som er helt annerledes enn den norske. Med morsmålsassistenter i klasserommet har en mulighet til sikre at viktig informasjon blir forstått. Det kan være informasjon om hvordan norskopplæringen er organisert, informasjon om

språkpraksisplasser, reglene på skolen, norskprøvene osv. Morsmålsassistentene kan enten fungerer som tolk for læreren når han/hun formidler nødvendig informasjon, eller lærerne kan overlate til morsmålsassistentene å informere deltakerne gruppevis.

Morsmålsassistentene har en viktig oppgave i å sikre at oppgaveinstruksene er forstått og hva som er hensikten med de ulike oppgavene. På den måten kan deltakerne komme fort i gang i gang med selve oppgavene, og slipper å bruke unødvendig energi på usikkerhet knyttet til om de har forstått rett.

Deltakerne mottar gjerne ulike type informasjonsskriv i løpet av et år. Det kan dreie seg om alt fra skriv fra barnehagen, skolen, banken eller skattemeldingen. Slike skriv er ofte formulert på et svært avansert norsk, og kan skape frustrasjon og uro når en ikke forstår det som står der. Med morsmålsassistenter i klasserommet kan det være verdt å bruke noen minutter av undervisningen til at deltakerne raskt får hjelp til å forstå innholdet i slike skriv slik at deltakerne kan legge vekk bekymringene og konsentrere seg om undervisningen.

Å sikre god informasjon om hva en språkpraksisplass er

Skolen har tidligere erfart at det kan oppstå utfordringer når deltakerne er i språkpraksis. Noen av deltakerne har følt seg utnyttet når de oppdager at de ikke får lønn for arbeidet, eller har blitt skuffet når de ikke får fast jobb etterpå. Med morsmålsassistentene i klasserommet kunne lærerne forberede deltakerne på språkpraksisen på en helt annen måte enn når de ikke hadde et felles kommunikasjonsspråk. Og ikke minst får deltakerne mulighet til å stille spørsmål om alt de lurer på knyttet til språkpraksis.

Gjennomgang av nye tema – aktivering av forkunnskaper

Når et nytt tema skal introduseres i klassen, starter læreren med å aktivere forkunnskapene deltakerne har om temaet. Morsmålsassistentene hjelper til med å stille konkrete spørsmål som får fram deltakernes egne kunnskaper og erfaringer. I selve gjennomgangen av nytt tema, hjelper morsmålsassistentene til med å sikre at innholdet blir forståelig. Morsmålsassistentene gjør mer enn å bare oversette det læreren sier. De vet gjerne nøyaktig hva det er deltakerne lurer på, og kan dermed «pakke ut» språket, omformulere og tilpasse innholdet slik at det blir forståelig for deltakerne. Morsmålsassistentene kan manøvrere mellom det norske kulturen og språket og deltakernes forståelsesgrunnlag. Morsmålsassistentene kan støtte deltakerne gjennom å hjelpe dem å gjøre koplinger mellom egne erfaringer og bakgrunnskunnskaper og det nye som skal læres. Disse koplingene kan fungere som «kunnskapsknagger» der ny kunnskap kan henges på.

Morsmålsassistentene gjør mye mer enn bare å oversette

Deltakerne er på ekskursjon og får omvisning på et eldreheim. Deltakerne er imponert over hvordan de eldre bor, og lurer på hvordan man har råd til å bo der. Bestyreren av hjemmet forteller at det blir trukket en viss sum fra pensjonen til beboerne. Mona henvender seg til morsmålsassistenten sin og spør på morsmålet: Kan også jeg bo på et slik sted når jeg blir gammel? Hva koster det? Og hvor får man egentlig pengene fra?

Pensjon er et eksempel på et ord som ikke fungerer å oversette direkte, men som er avhengig av forklaringer. Det hele fører til en lang samtale mellom deltakeren og morsmålsassistenten. Mona forteller om arbeidstakere, lønn, skattesystem og forklarer Mona hovedprinsippene i velferdssystemet som vi har i Norge. For Mona er dette et helt nytt politisk konsept som er vanskelig å gripe og kople til den erfaringsverden hun har med seg fra hjemlandet der det er barna sitt ansvar å ta seg av de eldre.

Å sammenligne språk og kultur

En åpenbar stor gevinst ved morsmålsassistenter er de kan hjelpe deltakerne til å peke på likheter og forskjeller mellom morsmålet og norsk. Dette kan gjøres uten å ty til grammatiske begreper som er ukjente for deltakerne. Slike samtaler om språk øver opp deltakernes evne til å rette oppmerksomheten mot språket, noe som igjen styrker språkinnlæringen.

Morsmålsassistentene har selv vært nybegynnere i norsk en gang, og vet hva som kan være vanskelig å forstå, og de har den store fordel at de kan forklare på et språk deltakerne forstår. Deltakerne slipper å lure på om de har forstått rett, de kan få det bekreftet med en gang. Dette skaper trygghet og et godt læringsmiljø for deltakerne.

Morsmålsassistentene kan hjelpe deltakerne med å forstå den norske skolekulturen og elev- og lærerrollen. I Norge er det forventet at deltakerne skal være aktive i sin egen læring blant annet gjennom at de tar initiativ til å spørre om det de ikke forstår eller lurer på.

Når deltakerne får tilbakemeldinger på norskferdighetene sine, kan morsmålsassistenten være behjelpelig med å forklare vurderingspraksisen. En del er vant med en strengere skolekultur og kan trenge hjelp til å forstå den norske lærerrollen. Når norsklæreren roser det som er bra, betyr ikke dette nødvendigvis at norskproduksjonen til deltakerne er feilfri.

Sammenligning av sammensatte ord på norsk og på arabisk

Tema for timen er sammensatte substantiv. Læreren forklarer hvordan en på norsk kan sette sammen ord slik at det danner nye ord. Når en møter et sammensatt ord som f.eks. solbriller kan en prøve å dele ordet. Det siste ordet «briller» er det viktigste og forteller hva ordet er. Det første ordet er en presisering av slags typer briller det er snakk om, altså briller for å beskytte seg mot sola.

Den arabiske morsmåslæreren drar paralleller til det arabiske språket og sier at på arabisk er det akkurat motsatt. Da er det hovedordet som kommer først, og presiseringen etterpå, altså «briller sol».

Film: Arabisk-norsk – en kontrastiv presentasjon

Produsert av Birgitte Fondevik (veileder for prosjektet) og Darin Iversen (arabiskspråklig tolk og morsmålsassistent)

Lengde: 14:44

Filmen tar for seg noen sentrale trekk i det arabiske språket som skiller seg fra norsk. Som lærer er det svært nyttig å ha innsikt i de ulike språkene som er representert i klasserommet. En kan lettere forstå hvordan norsk må fortone seg for deltakere med andre morsmål og lettere forstå hvorfor deltakerne gjør feil når de skal skrive/snakke norsk. Med morsmålsassistenter i klasserommet kan du få innsikt i likheter og forskjeller mellom språk. Slik kontrastiv kunnskap er et nyttig verktøy for læreren i arbeidet med å tilpasse norskopplæringen til deltakerne.

<https://hivolda.instructuremedia.com/embed/51528158-f47e-450f-82bd-6e4f516490e3>

Sammenligning av bryllupsinvitasjoner i ulike kulturer

Temaet for undervisningen er å skrive en bryllupsinvitasjon. Morsmåslæreren ber deltakerne tenke tilbake på sist de var i et bryllup og spør dem om hva slags informasjon som er viktig å ha med i en bryllupsinvitasjon. Etter en runde med erfaringsdeling er de arabisktalende deltakerne enige om at det er viktig å ha med navnet på faren til brudgommen, navn på artisten som skal kjøre musikken og navn på mannen som er ansvarlig for å filme hele bryllupet. Klokkeslett må være med selv om alle vet at bruden først kommer en time etterpå. Det vet alle, derfor kommer også gjestene sent.

Det å først ha aktivert kunnskapen om temaet «bryllupsinvitasjon» på morsmålet gjør det lettere for læreren å vite hva hun/han skal legge vekt på i sin gjennomgang. I Norge er det navnet på brudeparet som er sentralt, kleskode er viktig, mens navn på kameramann er en opplysning som ikke er relevant å ha med. Å tydeliggjøre og bli bevisst kulturforskjellene kan bidra til å gjøre det enklere for deltakerne å orientere seg i det norske samfunnet.

Arbeid med læringsstrategier

Deltakerne med lite skolebakgrunn trenger som regel ganske mye hjelp til å utvikle gode strategier for språklæring. Morsmålsassistentene kan fungere som gode rollemodeller siden de har lært seg et nytt språk og kan dele sine erfaringer. Deltakerne kan deles inn i morsmålsgrupper slik at de kan diskutere språklæringsstrategier på morsmålet som f.eks. Hva kan deltakerne gjøre for å få praktisert norskferdighetene sine utenfor klasserommet? Hva gjør deltakerne når de møter ord de ikke forstår? Hva gjør deltakerne for å huske nye ord de lærer på skolen?

Det holder ikke å bare forstå et ord, deltakerne må aktivt ta ordet i bruk i muntlige og skriftlige sammenhenger for å lære det. Morsmålsassistentene kan oppmuntre, motivere og støtte deltakerne til å ta nye ord og nye strukturer i bruk. Noen deltakere trenger tryggheten det gir å først få bekreftet av morsmålsassistenten at norsken deres er riktig, før de tør å uttrykke seg på norsk i klassen. Eller de trenger litt hjelp og støtte for å klare å formulere seg riktig.

Morsmålsassistentene som rollemodeller og motivatorer

Tema for timen er språklæring og samtaler om hvordan man lærer språk.

Morsmålsassistentene starter med å fortelle deltakerne om hvordan de selv lærte norsk, og hvilke strategier de brukte. Muhammed, Mano og Mamkwe forteller på sine respektive morsmål:

«Jeg hadde en radio på badet, og en på kjøkkenet... i begynnelsen forsto jeg ingenting... etterhvert forsto jeg ordet «jeg» og så hørte jeg «ikke». Og slik forsto jeg flere og flere ord helt til jeg til slutt forsto mye.»

«Så lenge jeg bare har det nye ordet inni meg, og inni hjernen min, og bare sier det til meg selv – så er det ikke blitt mitt ord. Når jeg går ut blant folk, og når det ordet som jeg har lært, kommer ut av munnen min -da har det blitt mitt ord. Jeg EIER det ordet. Da er det blitt mitt ord.»

«Jeg hadde sånn gule lapper. Gul lapp. Jeg skrev *bord*, jeg festet lappen på bordet (latter høres fra deltakerne). Jeg skrev *kjøleskap*, og festet på kjøleskapet, jeg skrev *tannkrem*, og festet på tannkremen, jeg skrev *speil* og festet på speilet. Hele huset var gule lapper. Sofa, ja – jeg gjorde det (henvender seg til deltakerne) speil, vinduer, bord, tannkost – alt, kopp, tannbørste, tv, vindu. Hele veien, jeg hadde masse gule lapper!»

Deltakerne engasjeres og lærerne Lea og Line griper muligheten og deler ut blokker med gule Post-it-lapper til alle deltakerne. I lekse får deltakerne i oppgave å bruke lappene

hjemme, knipse bilder av dem, og dele dette med hele klassen og lærerne på WhatsApp, kommunikasjonsverktøyet som deltakerne er fortrolig med og bruker.

Morsmålsstøtte i språkpraksis

Et felles oppstartsmøte der både lærer, morsmålsassistent, deltaker og arbeidsgiver er til stede, sikrer en god start på språkpraksisen. Med morsmålsassistentens hjelp får deltakerne presentert seg grundig, og ikke bare overflatisk, for arbeidsgiveren. Deltakerne på sin side får mulighet til å bli kjent med både arbeidsgiveren og arbeidsplassen. Det å forstå alt som blir sagt, gir deltakerne en stor trygghet, og misforståelser kan raskt bli avklart.

Morsmålsassistentene besøker og følger opp deltakerne ute på språkpraksisplassen. Det gir mulighet for arbeidsgiver og deltaker til å få oppklart saker en usikre på. Arbeidslivet i hjemlandet skiller seg på ulike måter fra arbeidslivserfaringene deltakerne får i språkpraksis. En morsmålsassistent gir rom for å diskutere og reflektere over forskjeller og likheter, og kan bidra til større forståelse for det norske arbeidslivet. Hvordan er forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver? Hvilke egenskaper har en god arbeidstaker? Hva snakker en om i pausen?

Morsmålsassistenten følger også opp norskopplæringen når deltakerne er i språkpraksis ved å snakke med deltakeren om hvordan de kan tilegne seg norsk på arbeidsplassen, og de kan motivere deltakerne til å prøve ut språket i språkpraksisplassen.

Kultur- og språkveiledning på språkpraksisplassen

I et oppfølgingsmøte på språkpraksisplassen kommer det fram at arbeidsgiver synes deltakeren er passiv. Amir stiller få spørsmål og tar få språklige initiativ. I og med at morsmålsassistenten, Mano, er med på møtet, blir det mulig å få til en god dialog mellom Amir og arbeidsgiver om dette. Amir forklarer at han synes det er vanskelig og «fremmed» og ta språklige initiativ overfor en arbeidsgiver. I hjemlandet hans ville det gitt et dårlig inntrykk av ham som arbeidstaker. Arbeidsgiveren får formidlet til Amir at det vil være utelukkende positivt og svært ønskelig dersom Amir tar språklige initiativ på språkpraksisplassen. Manos flerkulturelle kompetanse gjør at kan bidra aktivt med å få begge partene til å forstå hverandre.

Noen uker senere, ved neste oppfølgingsmøte, kan arbeidsgiver fortelle at det har skjedd store endringer. Nå tar Amir språklig initiativ og spør dersom han er usikker. På grunn av dette er også relasjonen mellom Amir og medarbeiderne på arbeidsplassen blitt mye bedre.

Evaluering av undervisningen

En evaluering i etterkant av et undervisningsopplegg der morsmålsassistentene videreformidler hva deltakerne trengte støtte til, hva de mestret, spørsmål de spurte, er viktig informasjon for læreren å ta med seg i den videre planleggingen. Morsmålsassistentene kjenner den språklige og kulturelle bakgrunnen til deltakerne, og kan komme med verdifulle innspill til læreren om hva som kan være utfordrende å forstå for deltakerne slik at læreren kan velge best mulig innfallsvinkel til temaet.

Samarbeidsmøter i etterkant av undervisningen gir både lærerne og morsmålsassistentene mulighet til å analysere, reflektere og diskutere egen undervisningspraksis. I fellesskap kan en bedre forstå utfordringene og sammen utvikle ny og bedre pedagogisk praksis.

Når deltakerne ikke kan koble oppgavene til egen erfaringsbakgrunn.

Som forberedelse til Norskprøven har deltakerne fått følgende skriveoppgave: «Du har flyttet inn i et nytt hus. Du vil invitere vennene dine til fest. Skriv en invitasjon til innflyttingsfest.» I evalueringen i etterkant av opplegget meldte alle de tre morsmålsassistentene om at samtlige norskdeltakere har hatt behov for mye hjelp med skriveoppgaven. Konseptet «innflyttingsfest» var ukjent for deltakerne.

Under følger utdrag av erfaringsutvekslingene mellom lærerne og morsmålsassistentene om skriveoppgaven i samarbeidstimen i etterkant:

Mano: Hvis det hadde stått «bursdagfest», hadde vi ikke fått så mange spørsmål.

Muhammed: Når deltakerne ikke vet hva en innflyttingsfest er, blir det vanskelig å skrive. Da er du tom for ideer. Du vet ikke hva du skal skrive» «De må vite hva det er. De må ha et bilde i hodet sitt» Kanskje skriver de det skal være dans og mat – og så er det kanskje feil.

Lærer Lea: (...) det handler ikke bare om språk dette...

Mamkwe: Nei, dette handler også om kultur. Deltakerne spør meg: Hvorfor lager nordmenn fest når de flytter til et nytt hus? Hvordan lager man fest?

Mamkwe: De lurer på hvordan de skal starte å skrive. (..) De har ikke opplevd det før. De har ikke hatt innflyttingsfest. De må tenke at det er de som er på den andre siden.. de som har flyttet og skal lage til fest. Jeg sier de må bruke fantasien..

I dialogen over formidler morsmålsassistentene at oppgaven blir meningsløs når deltakerne ikke kan knytte den til sin egen erfaringsbakgrunn. Begrepet «innflyttingsfest» er ukjent og dermed bryter alt sammen.